

EL MOLÍ D'EN MARTÍNEZ DE OTERO I LA ILLETA DEL BORN (S. XVI)¹

PLÀCID PÉREZ

Resum: Serà capaç de moldre, aquest molí? O no arribarà a funcionar mai? Dubtes. Molts dubtes desfermà la iniciativa que tingué mossèn Joan Martínez de Otero de construir un molí engegat per la força motriu de l'aigua del torrent Major, però també despertà molta expectació entre els seus conciutadans. Mossèn Martínez era un mercader aragonès que comparegué per Sóller a finals del primer terç del segle XVI, disposat a fer negoci com a comerciant de blats i també com a promotor urbanístic. Conegué una al·lota sollerica que li agradà, s'hi casà i engendraren una nombrosa descendència. Comprà a la Vila un solar que hi havia dins la plaça de Sóller, entre el fossar de l'església i el torrent, el tancà de paret i s'hi bastí un bon habitatge. Poc després, el seu esperit emprenedor el reptà a construir en el mateix solar aquell enginy industrial, que li permetria transformar el blat en farina en el seu propi domicili. La consecució dels permisos pertinents, la captació de l'aigua necessària per fer girar la roda, les obres precises per aparellar el molí i les desavinences que el moviment de terres provocà amb el clero i els regidors foren altres tants esculls que el promotor hagué de superar. La culminació de les obres comportà un canvi notable en la fisonomia de la illeta de cases que actualment s'estén entre les Cases de la Vila, el Born, el torrent Major i la plaça del Castellet...

Des que topàrem amb Joan Martínez de Otero, citat a les obres publicades per Rullan Mir i Pérez Ferrer², la presència d'aquest personatge a la vila de Sóller durant la primera meitat del segle XVI ens cridà fortament l'atenció; i molt especialment el seu cognom, un llinatge insòlit i gairebé exòtic en el conjunt de la societat sollerica de l'època. Aqueixa circumstància ens incità a aprofundir els estudis sobre aquest individu que, a la llarga, ens han permès conèixer millor la seva línia de vida que se'ns revela lligada a una bona formació acadèmica, un caràcter combatiu i una forta personalitat. Són aquestes característiques que li permeteren exercir la professió de mercader i comerciant de cereals, ocupar diversos càrrecs públics relacionats amb l'administració municipal i emprendre la construcció d'un molí fariner com a preludi de la futura urbanització de la illeta del Born.

1. Agraïm la col·laboració del topògraf Josep Sunyer Ribas psunyer@ono.com a qui es deu la confecció i digitalització dels plànols que acompanyen el present article.

2. RULLAN MIR, Mn. Josep: *Historia de Sóller en sus relaciones con la general de Mallorca*. Imp. Felipe Guasp y Vicens.- Palma, 1875 (2 vols.). PÉREZ FERRER, Francesc: *Les germanies i Sóller*. Impr. Mossèn Alcover.- Palma, 1976.

1. El personatge

Pel que fa als orígens de Joan Martínez de Otero, en el segon testament que disposa l'any 1558 davant el notari Pere Nassut indica que és "*natural del regne d'Aragó, del lloc de Baguena*"³. Efectivament, Báguena és un municipi aragonès de la província de Terol, ubicat a la comarca del riu Jiloca i situat a la carretera N-234 entre la ciutat de Daroca i la vila de Calamocha, a una altitud de quasi 800 metres sobre el nivell de la mar. Sembla que el poble nasqué al voltant d'una fortalesa dominada pels templaris i actualment només compta amb prop de 600 habitants⁴.

Els estudis heràldics clàssics⁵ determinen que l'escut dels Martínez de Otero consisteix en un braç armat de plata, arrabassat del cos i que goteja sang, portant una espasa a la mà, sobre un camp de sinople. Les mateixes fonts indiquen que el patronímic Martínez és derivat del nom propi Martí i es va difondre amplament per tota Espanya i Amèrica a partir de les branques originàries d'Astúries i Galícia. Precisament a causa de la seva abundància i extensió i per tal de distingir unes famílies de les altres, es va generalitzar el costum d'afegir el lloc d'origen al cognom formant llinatges compostos. També afegeixen que des de molt antic existeixen famílies Martínez establertes a Osca (Jaca) i Saragossa (Ariza), però res no esmenten dels nostres Martínez de Otero de la província de Terol.

Les primeres notícies tocants a Joan Martínez de Otero estan relacionades amb un crèdit particular per venda d'oli l'any 1533⁶. Així, doncs, vista la data que compareix a Sóller i constatat que aleshores encara era fadrí, que la majoria d'edat estava fixada a l'època en els 25 anys, i que mor l'any 1563, podem suposar que havia nascut als voltants de 1500/1510.

Creiem que Joan Martínez de Otero s'establí definitivament a Sóller l'any 1536, arran d'haver obtingut del rei la senyoria útil de l'escrivania reial de la vila. Coneixia perfectament el llatí i la llengua catalana de cancelleria, perquè tots els documents redactats de la seva mà que coneixem estan escrits en aquests idiomes. Probablement estava en possessió del títol de notari, perquè ell mateix es defineix com a tal en nombroses ocasions. Endemés, per disposició del Lloctinent general del regne i al manco a partir de 1520, el càrrec d'escrivà i senyor útil d'aquesta instància pública havia de ser exercit obligatòriament per un notari, per tal d'evitar que les escrivanies reials "*siguin regides per persones inhàbils e que no tenen autoritat reial, per la qual inhabilitat se fan los actes confusos e fora lo degut ordre, i es podrien moure e suscitar*

3. ARM. Notaris. N-73, foli 137, 05/07/1558.

4. Per a més informació, vegeu les pàgines web www.baguena.info, www.pueblos-espana.org/aragon/teruel/baguena, i www.mispueblos.es/aragon/teruel/baguena/contactos, entre d'altres.

5. CADENAS VICENT, Vicente: "Repertorio de Blasones de la Comunidad Hispánica", dins *Hidalguía* 1964 y 1987. GONZALEZ-DORIA, Fernando: *Diccionario Heráldico y Nobiliario de los reinos de España*. San Fernando de Henares (Madrid), Bitácora, S.L, 1987. GARCÍA GARRAFA, A. y A.; i FLUVIÀ ESCORSA, Armando: *El Solar Catalán, Valencia-no y Balear*. San Sebastián, Librería Internacional, 1968. QUEREXETA, Jaime: *Diccionario onomástico y heráldico vasco*. Bilbao, Biblioteca de la Gran Enciclopedia Vasca, 1970.

6. AMS-4879, foli 296g, 08/01/1533.

qüestions de nul·litat d'actes" perquè *"los actes d'aquells fan fe en judici i fora judici"*⁷. D'altra banda, la seva amistat amb el notari Pere Nassut era molt estreta i cordial, fins al punt que l'elegeix marmessor de llurs darreres voluntats i, en el testament que atorga l'any 1549, el nomena tutor substituït dels seus fills en cas que ell morís i sa muller es tornàs casar, i afirma que el dit Nassut *"fins el dia d'avui no ha volgut prendre res de tots los actes que menester he hagut, per amistat i bona amor"*⁸. No obstant això, hem de deixar constància que a l'arxiu notarial del regne de Mallorca no s'ha conservat cap protocol de Joan Martínez que confirmi sense cap mena de dubtes la seva qualitat de notari.

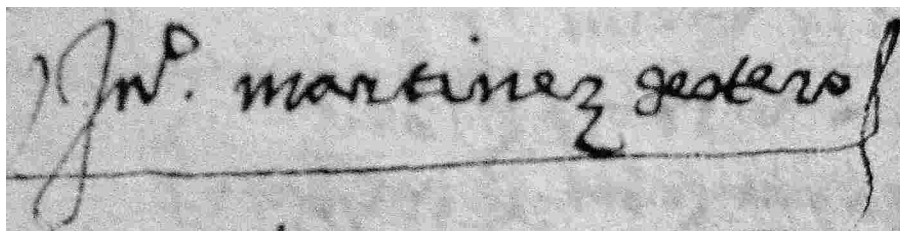

Foto 1: Signatura original del notari i escriptor Joan Martínez de Otero.

Als volts de 1540, pocs anys després d'establir-se a Sóller, Joan Martínez es casa amb la jove Joana Castanyer, que aleshores ja era vídua i tenia una filla de poca edat anomenada Caterina. La parella tingué al manco sis fills: Gràcia, Joan, Jaume i Sanxo que naixeren abans de 1549; Elfa o Alfonsa, nascuda el 1550; i Miquel Nicolau, nascut amb posterioritat.

Joan Martínez de Otero morí el 16 de maig de 1563, havent atorgat dos testaments. Va disposar el primer l'any 1549⁹, quan tenia quatre infants menors d'edat i estant sa muller prenyada del cinquè, *"volent proveir a l'esdevenidor, que està en mans de nostre senyor Déu"* amb motiu del viatge que emprèn a la cort del rei d'Espanya. Tot i que fa un grapat de deixes pietoses a l'església parroquial de Sant Bartomeu i una altra a l'oratori de Santa Caterina del port, elegeix sepultura en el convent de Jesús amortallat amb l'hàbit de Sant Francesc *"per tal que pugui guanyar les indulgències atorgades a tots los qui se deixen i jeuen en dit monestir"*. Deixa 500 lliures en dot a cada una de les filles i nomena hereu universal son fill Joan, substituïnt-lo pels seus germans per agnació en cas de mort. Als altres fills mascles els deixa 100 ducats a cada un¹⁰, recomanant a sa muller que quan tinguin l'edat suficient *"siguin mesos amb mercaders que aprenguin a viure"*. Com hem dit disposa el segon testament l'any 1558, el mateix dia que l'atorga també la seva esposa, quan ja tenien els sis infants. Aleshores ja no elegeix sepultura al convent, sinó a l'església de Sant Bartomeu en el vas que hi tenien els Castanyers del llinatge de sa muller; i tampoc no fa cap deixa als franciscans ni a Santa Caterina. Manté el dot

7. Així ho mana el lloctinent general, a instància dels Síndics Clavaris de la part forana, mitjançant una lletra dirigida a totes les viles i parròquies (AMS-4876, foli 151, 12/10/1520).

8. ARM. Notaris. N-73, foli 305, 21/10/1549.

9. ARM. Notaris. N-73, foli 305, 21/10/1549.

10. Cada ducat equivalia a una lliura i 12 sous; o sigui, 32 sous.

de 500 lliures a les filles, però als fills mascles només els deixa cinc lliures a cada un. Al mateix temps que demostra una gran confiança i condescendència envers sa muller Joana, a la qual nomena hereva usufructuària mentre visqui casta i sens marit, l'eximeix de donar comptes de l'administració de l'heretat, la dispensa fins i tot de proveir els fills i la faculta per elegir l'hereu universal *"aquell que ma muller voldrà i millor li apareixerà i més obedient li serà"*, expressa una gran duresa i severitat envers els fills, als quals ordena que *"hagin d'estar cada un amb altri, com són apotecaris o notaris, on aprenguin de viure oficis honrats"* i els exigeix el màxim respecte disposant que *"si qualcun dels meus fills no és obedient a sa mare, vull que sigui desheretat i en tal cas només li deix cinc sous"*.

Joana Castanyer de Martínez sobrevisqué son marit quasi trenta anys i morí el 2 de maig de 1591 a una edat molt avançada per a l'època, havent disposat tres testaments. Atorga el primer testament el mateix dia que son marit l'any 1558¹¹ i elegeix sepultura en el vas familiar dels Castanyers de la parròquia de Sant Bartomeu, en la qual disposa una obra pia consistent en diverses almoines i misses. Deixa 50 lliures a cada filla i 25 lliures a cada fill en concepte de legítima, i nomena hereu usufructuari son marit amb facultat d'escollir l'hereu universal entre els fills comuns *"aquell que prefereixi i més obedient li serà"*. Atorga el segon testament l'any 1570, essent ja vídua i trobant-se detinguda al llit de malaltia corporal. Actualitza l'obra pia disposada en el testament anterior, deixa petites quantitats en metàl·lic a la nora i als nets i llega 100 lliures en diner per llegítima a sa filla Elfa, que era casada de fresc amb el mercader valencià Vicenç Tolza¹², i més quatre quartans d'oli i tres barcelles d'olives verdes o negres cada any, que haurà de pagar l'hereu de son marit. També fa un llegat de 50 lliures a sa filla Caterina, fruit del primer matrimoni, ara casada amb Antoni Campos, com a liquidació de la legítima que li pugui correspondre. No esmenta la filla Gràcia, que ja era morta deixant dos infants¹³, ni els fills Jaume i Sanxo, que segurament també havien desaparegut. En virtut de la facultat testamentària concedida per son marit, nomena hereu universal dels béns d'aquell al fill major Joan; i dels béns propis al fill menor Nicolau, amb substitució d'un per l'altre i d'aquest per la filla Elfa en cas de morir sense infants. L'any 1588¹⁴ Joana Martínez rubrica el darrer testament, essent ja bastant major però gaudint de bona salut, en constatar que el seu únic nét mascle estava molt malalt. En ell modifica i actualitza l'obra pia disposada a l'església de Sant Bartomeu i afegeix petites almoines destinades al convent franciscà de Jesús i a la capella de Santa Caterina del port. Deixa reduïda a la meitat la llegítima en diner destinada a sa filla Elfa, però afegeix 16 quaters de vi al llegat que li havia fet en espècies, més *"les casetes juntes a les cases majors i juntes al pont"* (del carrer Nou), així com l'empru vitalici de poder menjar fruita de la que hi haurà a l'heretat. Com que el fill Joan ja era mort i el nét fill

11. ARM. Notaris. N-74, foli 265, 05/07/1558.

12. Es casaren el 09/09/1568. El nuvi aportà al matrimoni la meitat d'una propietat situada extramurs de la Ciutat, prop del Sitjar, i ella aportà en dot les 500 lliures que li havia llegat son pare (ARM. Notaris. N-57, foli 135g).

13. Signaren les capitulacions matrimonials el 17/06/1561, mesos després d'esser casats, quan son pare encara era viu, amb el solleric Antoni Canals i tingueren dos fills: Bertran i Jaume. La dot també fou de 500 lliures (ARM. Notaris. N-56, foli 10g).

d'aquest –també anomenat Joan– era de salut delicada, elegeix com a hereu universal dels béns de son marit a l'únic fill mascle que li restava, Nicolau.

Joan, el fill major de Joan Martínez i Joana Castanyer, es casà amb Joana Rullan “Ramon” de Llucalcari i morí sense haver testat, deixant un fill també anomenat Joan i una filla Joana.

Aquest darrer Joan, fill de Joan Martínez i Joana Rullan, va fer testament l'any 1586¹⁵, estant molt malalt, i morí essent fadrí el 20 de maig de 1591, pocs dies després que la seva àvia. A més d'elegir sepultura en el vas dels Castanyer de la parroquial, deixa una breu obra pia en aquesta església i petites almoines a la capella de Santa Caterina i a l'Hospital de Sóller. També llega 50 lliures a sa mare més “una cambra per son estar mentre sigui vídua”, i un dot de 100 lliures a sa germana Joana. Finalment, elegeix hereu universal l'únic mascle que encara restava viu a la família, l'oncle Nicolau.

Nicolau Martínez serà, per tant, a partir de 1591, l'hereu universal no tan sols del patrimoni dels Martínez de Otero sinó també dels béns de sa mare Joana Castanyer.

2. Les activitats econòmiques

Joan Martínez de Otero mantingué el senyoriu de l'escrivania reial de Sóller durant tota la seva vida. Per les feines ordinàries encomanades al seu càrrec percebia de la vila un salari anual de vuit lliures, a més d'altres quantitats variables i no periòdiques que li eren atribuïdes a criteri del consell en concepte de subministrament de paper, tinta, cera i altres materials necessaris a l'escrivania. Entre aquestes feines s'hi troben l'assistència als consells de la vila per tal de donar-ne fe, l'expedició de certificacions dels acords i la gestió diària de l'escrivania del batle reial.

En canvi, no hi eren incloses les tasques de confecció dels quèrns on s'anotaven els llistats dels contribuents de les talles i imposicions diverses, ni tampoc les gestions que comportaven desplaçar-se fora de l'escrivania. Precisament per aquest motiu, el desembre del 1538 es produeix un altercat verbal davant el batle entre els jurats i l'escrivà, en negar-se aquest a confeccionar gratuïtament un quèrn que s'havia de lliurar al clavari per a la recaptació d'una part de la multa o composició imposada als qui participaren a la Germania¹⁶. El Martínez addueix que no es tracta d'un acte ordinari sinó d'un afer extraordinari i, per tant, està disposat a complir-lo però vol que el paguin. Vista la postura enfrontada dels litigants, el batle no gosa dictar sentència sinó que remet la qüestió al Procurador reial. Un any després, el delegat reial es troba de visita a Sóller allotjat en el convent de Jesús, on té lloc la vista de l'afer entre els jurats i l'escrivà. Ambdues parts es mantenen fermes en les seves pretensions al·legant el Martínez que “per lo

14. ARM. Notaris. N-74, foli 274, 14/02/1588.

15. ARM. Notaris. N-73, foli 138, 16/05/1586.

16. La composició és la multa que l'emperador Carles imposà als qui participaren a la revolta de les Germanies. Com que els agermanats no tenien diners abastament per afrontar la multa, l'emperador acabà per consignar el deute sobre tot el regne de Mallorca, de manera que el muntant total fou dividit entre la Ciutat i les viles. A Sóller li correspongueren més de 16.000 lliures de composició, que s'anaven pagant arbitràriament a voluntat del Procurador reial.

fer els quèrns de la composició ja han acostumat a pagar a raó de mig ducat per cadascun quèrn als altres notaris primers que ell" i, endemés, que ell no està obligat a Ciutat ni assistir a les reunions on es tracten temes relacionats amb la Germania sinó que li han de pagar les dietes, transport, paper i altres despeses. Una vegada oïdes les parts, el Procurador dicta sentència i determina "que lo dit escrivà sigui tingut en fer tots los comptes i actes que per los dits jurats li seran manats, així en la vila com fora la vila onsevulla siguin, pagant-lo de ses dietes i escriptures i consells tocant a l'extraordinari de Germania". Basant-se en aquesta sentència i una vegada efectuada la feina l'escrivà presenta factura dels actes i comptes realitzats, però els jurats la consideren excessivament elevada i la remeten novament al Procurador reial, qui taxa definitivament la feina en 20 lliures¹⁷.

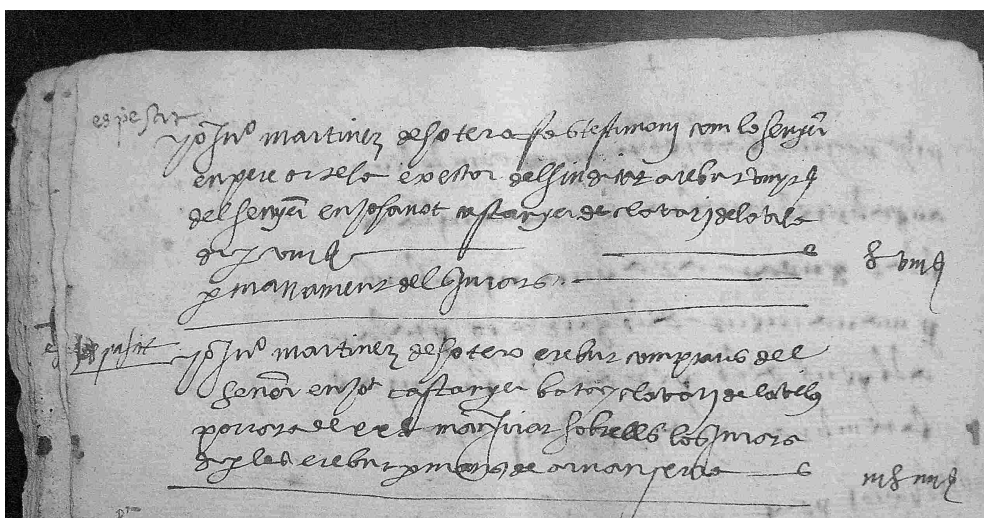

Foto 2: Rebuts autenticats per Joan Martínez.

Tot i que Joan Martínez era el senyor útil de l'escrivania reial, sembla que de forma intermitent la subestableix a un altre notari que regeix l'ofici en nom seu amb caràcter efectiu¹⁸.

La relació íntima amb l'administració municipal, però, va permetre a Joan Martínez d'exercir altres activitats més lucratives, les més importants de les quals són la recaptació d'imposts, delmes i almoines, i l'abastiment de cereals a la vila de Sóller.

L'oportunitat se li presenta l'any 1540. A finals de novembre mor inesperadament el claviari Pere Frontera, havent deixat de cobrar part d'una talla de 200 lliures i d'altres dues més de 150 lliures cada una. En total, romanien pendents de cobrar gairebé 190 lliures. Per tal de

17. Vegeu també PEREZ, *op.cit.* pàgina 110. AMS-4881. Any 1538, foli 176, 09/12/1538; i any 1539, foli 150g, 03/12/1539.

18. L'any 1538 la regia Bartomeu Amengual, el 1541 era Salvador Ferrer i, a partir de 1549, Pere Nassut.

recaptar aquesta quantitat, que prou falta feia a la vila, el consell ofereix a Joan Martínez una remuneració de dos sous per cada lliura, o sigui el deu per cent del total. El nostre escrivà accepta l'envit i va recaptant lentament aquesta quantitat i pagant diversos deutes de la vila, de manera que no passa comptes amb els oïdors fins el 17 de febrer de 1551¹⁹.

L'any 1543 se li ofereix la possibilitat de retre un nou servei a la vila. El Virrei havia decidit construir una torre o fortalesa al fons de la badia del port de Sóller, per tal de defensar-se i repel·lir l'eventual atac de l'armada turco-argeliana com havia ocorregut feia poc temps²⁰. Per tal d'ajudar a les obres i accelerar la construcció de la torre, el consell de la vila va obrir un llistat d'aportacions voluntàries convidant als propietaris més acabats a contribuir-hi amb un ducat cada un; ben entès, però, que es tractava d'un préstec temporal que seria reintegrat per l'erari públic. Una part d'aquestes aportacions, fins a la suma de 19 ducats, foren també recaptades per Joan Martínez de Otero i esmerçades en salaris de mestres i manobres i compra de materials invertits en la realització de les obres²¹.

El nostre Martínez fou, també, el recaptador dels censos que rebia l'almoïna de n'Escala. Aquesta almoïna va ser fundada per Bernat d'Escala a finals del segle XIII i estava sota la tutela i patrocini del rector de Sant Bartomeu i dels jurats de la vila. Bernat d'Escala féu un llegat testamentari deixant a l'almoïna una quantitat fixa, els interessos de la qual havien de servir cada any als jurats per comprar farina i coure pa que era repartit als pobres pels obrers de l'almoïna a la porta de l'església parroquial durant la Setmana Santa. Aquesta obra benèfica obtingué una excel·lent acollida entre la població de tal manera que fins al segle XVIII era costum que els moribunds fixassin en el seu testament una petita quantitat o bé li deixaven un censal anual, sempre destinats a incrementar les rendes de l'almoïna. Aquests censos anuals no eren recaptats pels jurats, sinó per un llevador o persona elegida pel consell de la vila que, endemés, feia els pagaments que pertocaven a l'almoïna i cobrava un salari adient. Joan Martínez de Otero fou el llevador de l'almoïna entre 1542 i 1548. El primer any cobra 25 lliures per la llevada i diposita la resta en mà dels jurats; però a partir de l'any següent, aconsegueix d'aquests la facultat de recaptar els censos i lliurar-los només 20 lliures *"o tant de blat com es pugui comprar amb aquesta quantitat"*. Si hi ha guany o pèrdua serà a compte del Martínez, però no està obligat a donar –ni els jurats no li poden exigir– comptes de la llevada²².

També tenim referències que l'any 1545 l'escrivà Joan Martínez recaptava en nom del Procurador reial la composició dels agermanats. El mateix any col·lectava les rendes d'Escorca i el 1546 el delme del blat de Sóller i d'Inca²³.

19. Després de retre comptes, resultà un crèdit a favor de Joan Martínez contra la vila de 17 lliures 8 sous i 11 diners (AMS-1041, foli 312g, 09/08/1541).

20. El 1542, els turco-argelians havien atacat el port de Sóller i enderrocant una torre o talaia que hi havia a l'entrada.

21. Els jurats passaren comptes d'aquest préstec amb Joan Martínez el 16/09/1550, quedant aquest deutor per valor de 3 lliures 11 sous a la vila (AMS-1042, foli 18g).

22. AMS-749, folis 57g a 85g. A partir de l'any 1549, la llevada de l'almoïna es treu a subasta pública i s'adjudica al menor postor.

23. AMS-4884, folis 233g, 245g i 308g; i AMS-4885, folis 58g i 109g.

Però l'activitat que més indústria i beneficis comporta a Joan Martínez és l'abastiment de blat a la població. En un moment històric en el que la manca de cereals panificables era endèmica i que la fretura o mancança comportava gravíssimes conseqüències per a la supervivència de la població, els jurats de les viles havien de prestar un esment especial a l'abastiment de forment i fer-ne la previsió amb l'antelació suficient abans que el mercat no quedàs col·lapsat per la demanda.

La solució general, els anomenats blats assegurats o blats de partió, procedia i depenia del Gran i General Consell. El mes de maig de cada any, aquesta institució ordenava fer l'estim de la collita que s'esperava a cada un dels pobles de Mallorca, per tal de fer una previsió de la producció i, en base a aqueixa estimació, comprava quantitats elevades i variables de cereals que eren compartides entre els pobles en funció de la necessitat de cada un. Obligatòriament, el consell de cada poble havia d'acceptar la porció o compartiment que li corresponia i s'havia d'ocupar en rebre el blat a la Ciutat, transportar-lo fins a la vila, repartir-lo entre els veïns, cobrar-lo i liquidar comptes amb els clavaris de la Part Forana. No era aquesta la mesura preferida dels consells de les viles, perquè havien de finançar i repercutir en els particulars totes les despeses d'administració, transport, emmagatzament i distribució del blat, però si que probablement era la més efectiva. Sóller era una de les viles ancestralment deficitària a causa de la baixa producció. No obstant això, l'entrada de Joan Martínez en el mercat municipal dels blats assegurats, l'any 1541, permet als jurats el que avui diríem *externalitzar el servei*, mitjançant una iniciativa comercial sense precedents. Martínez, a canvi d'una remuneració a tant alçat, s'ofereix als jurats per administrar tot el forment a càrrec seu "*ço és, que el rebrà en Ciutat i donarà en dita Ciutat a cada un dels particulars de la vila lo que li toca, i la restant quantitat farà aportar aquí a raó de 2 lliures 10 sous i aquell donarà a cada un lo que li tocarà particularment, i lo proceït de dit forment pagarà sens dany ni damnatge de la vila als mercaders a qui han d'entrar*". Mitjançant aquest acord i d'altres semblants, Martínez administra 4,5 compartiments del blat de partió durant els anys 1542 i 1543²⁴, un l'any 1546²⁵ i fins a 8,5 compartiments el 1547²⁶, cobrant sis lliures per cada un. L'any 1557,²⁷ la vila li torna adjudicar l'administració de tres compartiments de blat assegurat, però canviant el sistema: en aquest cas els jurats li taxen sis dies d'estar a la Ciutat per repartir el forment, a raó de cinc sous per quartera diaris, i la resta l'ha de portar a Sóller i distribuir-lo als qui el demanaran cobrant la mateixa quantitat pels seus treballs. El blat que ningú no vulgui, el podrà vendre per compte seu²⁸.

La solució individual adoptada pels consells de les viles, en cas de necessitat extrema, consistia en oferir subvencions o ajudes especials a mercaders perquè duguessin blat a la vila a llur

24. AMS-3, foli 182, 28/12/1514.

25. AMS-1041, foli 312g, retiment de comptes realitzat el 17/02/1551.

26. En realitat, aquest any, no arribà a administrar-lo perquè els jurats li cancel·laren el contracte a causa de l'excés de blat que hi havia al mercat (AMS-3, foli 242, 23/05/1546; i foli 244, 15/06/1546).

27. I encara refusà llevar-ne altres dos, que foren adjudicats a Antoni Codonyer (AMS-4, folis 5 a 11, 27/02 a 17/07/1547).

28. AMS-5, foli 89, 03/07/1557.

risc i el posassin a la venda a la menuda. La irrupció de Joan Martínez de Otero en aquest camp es produeix l'any 1536, quan aconseguix dels jurats una ajuda extra d'11 diners per cada quartera de forment que introdueixi a Sóller abans de Sant Miquel per vendre a la menuda, fins a un màxim de 200 quarteres. El contracte preveia també que havia de tenir botiga oberta a la vila, abastament assortida de cereals²⁹. Novament l'any 1545 la vila pateix la manca de blat. El consell, reunit a finals de juny, analitza *"la necessitat de blat, perquè tot hi ha d'entrar a coll de bèsties i la gent qui es pensava haver deu no n'hi ha hagut cinc"* i acorda delegar els jurats perquè *"puguin fer lo que a llurs consciències aparrà d'haver tant blat i donar l'ajuda que ben vista serà"*. En virtut d'aquesta potestat, el mes de desembre els jurats signen un contracte amb Joan Martínez de Otero oferint-li 8 diners per cada quartera de forment o de mestall que aportarà a Sóller, més tres sous per quartera de transport. Igual que en el cas anterior, el Martínez estava obligat a tenir botiga oberta i fornida de blat per vendre a la menuda i no podia pujar ni acalar-ne el preu sinó en la mateixa proporció que oscil·làs a la Ciutat. En aquesta ocasió, però, els jurats s'equivocaren en les previsions perquè hi hagué més collita de la prevista. A finals de febrer, la vila estava saturada de blat i als jurats no els quedà més remei que cancel·lar el contracte anterior de comú acord amb la part contrària. Després de passar comptes, la vila romangué deutora en nou lliures, el que ens indica que en tres mesos Joan Martínez va introduir a Sóller 270 quarteres de blat o mestall³⁰.

A part de l'assortiment a la vila de blat, Joan Martínez exercia també com a mercader per compte propi i realitzava nombrosos viatges a la Ciutat negociant sobretot amb cereals i amb oli. Al llarg dels anys 1545 i 1546, per exemple, reclama algunes quantitats d'oli i fa emparar penyores a diversos particulars de Sóller, i l'any 1546 té un plet amb Miquel Ferrà per 1.620 quartans que li havia comprat.

Tot aquesta activitat mercantil va permetre a Joan Martínez de Otero d'anar acumulant un capital considerable que va esmerçar, sobretot, en la compra d'immobles i censals. Desconeixem la data exacta de l'adquisició, però sabem que comprà un camp de conreu i la possessió d'olivar anomenada La Flequera, així com un tros de terra pertanyent a la plaça major de la vila aleshores dita L'Era i avui El Born. També arribà a adquirir a diversos particulars molts censals de petita quantitat sobre cases, horts i olivars que la dècada de 1550 li reportaven un benefici anual de prop de 35 lliures³¹.

29. AMS-749, foli 25g, 03/07/1536.

30. AMS-3, foli 234, 28/06/1545; i AMS-749, foli 76g, 01/03/1546.

31. Hem pogut comptabilitzar fins a 15 censalers diferents, que pagaven a Joan Martínez un censal que oscil·lava entre els 9 sous i les 5 lliures 8 sous anuals. També obtingué dels jurats el *jus luendi* d'un censal de 12 lliures que la vila feia al reverend Bernat Totxo i un altre de 8 lliures a la parròquia de Santa Creu de la Ciutat, però mai no arribà a lluirlos, i els jurats li retiraren el dret de quitació i el cediren primer a mossèn Bernadí Alemany i després a Gabriel Mayol (AMS-3, foli 226g, 06/01/1545; i foli 240g, 14/03/1546; i AMS-4, foli 1, 02/11/1546).

3. Treballs especials a la vila

L'especial relació que mantingué Joan Martínez amb el batle i jurats li permeté participar en algunes activitats de rellevància per al conjunt de la població.

3.1. La reconstrucció del pont d'en Valls

A finals de novembre de 1546, els jurats i els consellers analitzen una carta que els ha remès el virrei de Mallorca, a instància dels síndics i clavis de la Part Forana, en la qual ordena que sigui adobat el pont d'En Valls, situat en el camí que va de la vila a la Ciutat passant pel coll de Sóller. Els jurats, amb bon criteri, feien observar al consell que el virrei no designava qui havia de pagar les obres ni de quina manera s'havien de satisfer. Després de discutir la qüestió, el consell acorda assumir el deute i facultar els quatre jurats perquè facin allò que els sembli més adient *"a tot útil i profit de la universitat"*³².

Un mes després, al començament de 1547, els jurats donen a reconstruir el pont a mossèn Joan Martínez de Otero i li atorguen un termini de quatre mesos per efectuar les obres. Els jurats imposen a l'adjudicatari que el pont l'ha de refer mestre Torres o mestre Babiloni *"tot a la volta de pedra de marès"*, i li donen per als seus treballs 70 lliures i més 325 quarteres de calç *"dels forns de mossèn Sant Joan"* valorades en 10,5 lliures. Joan Martínez s'haurà d'encarregar també de recaptar entre els veïns un impost per via de talla de 75 lliures destinades a finançar les obres. En el cas que el pont no sigui reconstruït en el termini estipulat, els jurats es reserven el dret de contractar la mà d'obra a cost i missions de l'adjudicatari³³.

Hem de creure que els treballs foren realitzats abans dels quatre mesos, però no així la recaptació de la talla. Ben al contrari, el 21 d'octubre de 1549, poc abans d'emprendre viatge cap a l'estranger, Joan Martínez encomana al clavari d'aquell any, Antoni Codonyer, la recaptació de les 75 lliures de la talla i altres 125 lliures que li devia la vila i li ofereix una remuneració de dos sous per lliura (10 %). En acceptar l'encàrrec, el clavari es compromet a lliurar el producte de la recaptació en cinc terminis abans del mes de maig següent³⁴.

3.2. L'ambaixada a la cort del rei d'Espanya

A principis d'octubre de 1549, el consell de la vila de Sóller elegeix mossèn Joan Martínez de Otero com a ambaixador a la cort del rei. No era la primera vegada que els dirigents municipals aprofitaven l'avinentsa que qualche persona amb influència viatjava a la cort per encomanar-li alguna gestió d'interès especial per a la vila. Invariablement, l'ambaixada consistia a demanar al rei la reducció de l'impost de la composició de la Germania o bé un ajornament

32. AMS-4, foli 2, 28/11/1546.

33. AMS-4885, foli 183. Dilluns, 03/01/1547.

34. AMS-749, foli 90g. Dilluns, 21/10/1549.

del pagament o fins i tot que els difunts fossin extrets de la llista dels composats; però també altres qüestions relacionades amb la defensa de la vila dels atacs de l'armada turco-argeliana³⁵. En aquest cas tampoc no hi hagué novetats quant al motiu de l'ambaixada, però sí que era la primera vegada que la vila elegia un delegat propi per anar a la cort. Els jurats lliuraren a Joan Martínez un memorial per presentar al rei en el que sol·licitaven la reducció de la composició en vista de la difícil situació econòmica que patia la vila, així com ajuda econòmica per dotar d'artilleria la nova fortalesa o castell recentment edificada al Port. I prometen a l'escrivà una remuneració de 100 lliures tant pel viatge com per les despeses i per la recompensa, de les qual n'hi donen vint-i-cinc al comptat i la resta en tornar i haver retut comptes de l'ambaixada.

Abans de partir a la cort del rei d'Espanya, Joan Martínez va fer testament, com hem vist. Certament la travessia era llarga i perillosa perquè calia travessar la mar i creuar mitja Europa. Des del primer d'octubre l'emperador Carles V es troba a Brussel·les, de tornada d'un viatge per diverses ciutats de Bèlgica, i hi roman fins el primer de maig de 1550 excepte alguns dies que anà al convent de Grunnenthal. Està a dieta i malalt de gota. També es troba a la capital dels Països Baixos el príncep Felip, el futur rei d'Espanya Felip II. Encara no feia ben bé un any que el príncep havia efectuat el seu gran viatge, que durà sis mesos –del 02/10/1548 al 31/03/1549– i el menà des de Toledo fins a Brussel·les amb la finalitat de donar-se a conèixer a les principals corts d'Europa i, des d'aleshores, havia romàs en aquella ciutat acompanyant a son pare, entre festes i saraus.

El viatge de l'escrivà Joan Martínez durà aproximadament quatre mesos, puix que el 2 de març de 1550 els jurats anuncien al consell que l'ambaixador ha retornat a la vila amb una provisió reial que satisfia en part llurs demandes i l'assabenta que reclama la satisfacció de les 75 lliures pendents de liquidar; però els consellers, que ja no eren els mateixos que li havien encomanat les gestions, al·leguen ignorància i donen llargues a l'assumpte. Finalment, després de consultar l'advocat de la vila i revisar les clàusules de l'acord, decideixen liquidar el deute pendent i li giren les 75 lliures contra el clavari el primer de març de 1552³⁶.

Malgrat la provisió reial, les reivindicacions obtingudes per Martínez de Otero quedaren reduïdes a paper mullat. El mes de juny de 1555, el prevere Bartomeu Serra es disposa a anar a la cort i el consell li encomana que reclami el privilegi reial per tal d'obtenir les peces d'artilleria que el seu antecessor havia gestionat, oferint-li 50 escuts de recompensa només en el cas que els resultats siguin satisfactoris, de manera que *"dits escuts no li siguin donats fins dita vila tingui rebuda dita artilleria, i no essent dita artilleria en mà de la vila que no li sigui donat cosa ninguna"*³⁷. A finals d'agost, el reverend Serra encara negociava l'acord amb la vila i sembla que mai no arribaren a un consens. El mes de febrer de 1556 el consell torna donar poder i sindicat a misser Hug Net, que també és a punt de partir cap a la cort, perquè pugui reclamar les dues peces de bronze per a la fortalesa del port que havia obtingut mossèn Martínez *"ço és*

35. L'any 1533 hi anaren misser Jaume Muntanyans i fra Benejam i el 1535 el notari Antoni Ribes (AMS-3, folis 35g, 39g i 69g).

36. AMS-4, folis 43g, 74, 75g, 76 i 77; AMS-765, foli 95g; i AMS-1042, foli 93g.

37. AMS-4, foli 117g, 04/06/1555. Tot aquest episodi ha estat referit per Álvaro Santamaría, op. cit., pàgina 286.

una mitja colobrina i una altra peça”, i també pugui gestionar “la qüestió de los de fora de la composició, que mai ha tinguda fi”. Pel que fa al salari, el consell li assigna cent escuts “si ell impetrarà i haurà dites dues peces de bronze i lo dels fora la composició”, però que “si per cas havia dites peces tan solament, que li siguin donades 100 lliures; i si haurà tan solament lo dels fora la composició, que li siguin donades 50 lliures”.³⁸

Desconeixem com acabà la qüestió, però vista la intransigència de l'emperador a l'hora de renunciar als ingressos procedents de la composició i els problemes que continuà tenint la vila de Sóller en temes de defensa, creiem que les gestions de misser Hug tampoc no resultaren del tot satisfactòries.

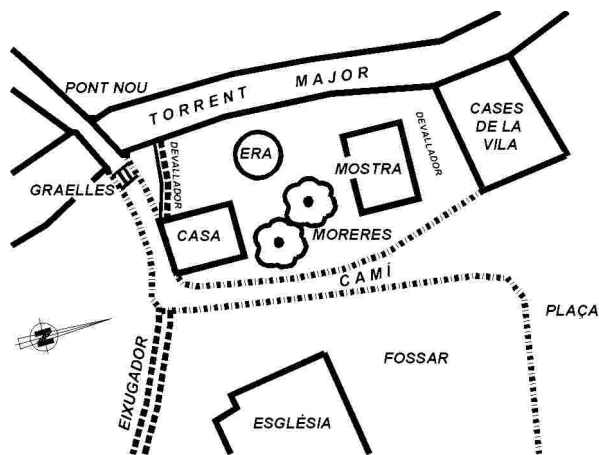
4. Les obres a la illeta del Born

L'any 1494 hi havia pesta a la vila –la devastadora pesta d'en Boga–, que precisament havia entrat pel port de Sóller i, d'aquí, s'havia estès per tota Mallorca. Els jurats i consellers, per por de contreure el contagi, no celebraven consell al fossar de l'església com era habitual, sinó en el recinte de la drassana del port. Precisament el dilluns, 14 d'abril d'aquell any, es reuneixen allà i acorden per unanimitat fer donació simple i irrevocable entre vius al magnífic Lluís Burgarello, mercader de Mallorca, d'un tros de terra pertanyent a la plaça Major de la vila, per tal que hi pogués construir hospicis i casa “e altres coses que fer-hi hi voldreu”. Es tractava d'un solar anomenat L'Era, que estava situat davant el portal de l'església i el fossar i arribava fins al torrent Major cap a l'oest, i des de les Cases de la vila cap al sud fins al cantó del pont del carrer Nou. En aquesta donació, els jurats de la vila es reserven “que hagueu de deixar camí bo e suficient per entrar a la plaça”; o sigui que imposen a Lluís Burgarello l'obligació de deixar un camí públic per accedir a la plaça Major des del pont esmentat, que amb el temps es convertirà en l'actual carrer del Born. També salven i es reserven “empriu, camí e passatge a tot lo poble de Sóller per entrar al dit torrent tant per rentar com per abeurar com per qualssevol altres coses e negocis, segons és acostumat”. El passatge fins al torrent havia de practicar-se pel lloc habitual ubicat vora la claveguera del pont però, no obstant, pacten que “si tancareu lo pas o davallador que està davant les graelles del dit pont, que n'hagueu de fer un altre per semblant darrere lo pont per davallar al dit torrent”³⁹. El solar estava situat en la porció que correspongué en el repartiment de Mallorca al comte Hug d'Empúries i havia estat cedit pels seus successors als jurats de la vila de Sóller l'any 1325 perquè fos destinat a plaça pública, només amb l'obligació de satisfer al comte un tassó d'aigua cada any, el dia de la mare de Déu de setembre.

Misser Burgarello va construir una casa en aquell solar i segurament hi residí fins a la seva mort, però deixà la resta del conveni pendent de concretar i aquesta deixadesa comportà molts plets i desavinences amb els jurats i amb el comú de preveres de la parròquia.

38. AMS-4, foli 124g, 16/02/1556.

39. ARM. Notaris. M-31, foli 6g, 14/04/1494.

Reconstrucció hipotètica de la illeta del Born vers 1500.

4.1. El molí

La dècada de l'any 1540, Joan Martínez de Otero compra la casa i el solar als hereus de Lluís Burgarello. Com a bon mercader que era, tenia en ment la idea de construir-hi un molí per moldre blat, a fi de completar el negoci de venda de cereals amb la indústria de transformació farinera. El projecte no era fàcil, perquè no disposava d'un cabal d'aigua continu que li permetés fer marxar el molí en el moment que volgués. Efectivament, tots els molins que aleshores hi havia a Sóller feien servir el curs d'aigua de les síquies de les fonts de s'Olla o de s'Ullet com a força motriu per moure la roda i els mecanismes i engranatges, però no era aquell el cas. Joan Martínez pretenia construir el molí a un indret allunyat d'ambdues síquies i, per salvar aquest inconvenient, no tenia altra alternativa que utilitzar l'aigua que baixava pel torrent Major, tot i les previsibles diferències del cabal disponible a l'hivern i a l'estiu.

Aquesta circumstància no fou impediment perquè Martínez de Otero dugués endavant la seva iniciativa, sinó que a mitjan any 1546 sol·licita permís al Procurador reial Francesc Burgès per construir el molí i emprar per aprofitar l'aigua del torrent. A canvi, el sol·licitant s'oferia a pagar al rei el censal anual que consideràs just. Encara que els terrenys cedits en el seu dia pels jurats estaven situats en la porció del comte d'Empúries, les obres i el molí s'havien d'efectuar dins el torrent Major i, consegüentment, tant la llicència d'obra com l'aprofitament de l'aigua del torrent havien de ser concedits pel Procurador reial, a qui pertanyia la competència sobre totes les corrents d'aigua de Mallorca com a funcionari delegat del rei⁴⁰.

40. Tot i això, el projecte de molí sobre el torrent no era nou. Dos-cents anys enrere, el Procurador reial Bertran Roig ja havia concedit a Ferrer Grimalt un permís consemblant per construir-ne un en el mateix lloc, encara que tenim dubtes que arribàs a funcionar (ARM. ECR-645, foli 200g, 5 idus desembre 1346 [09/12/346]).

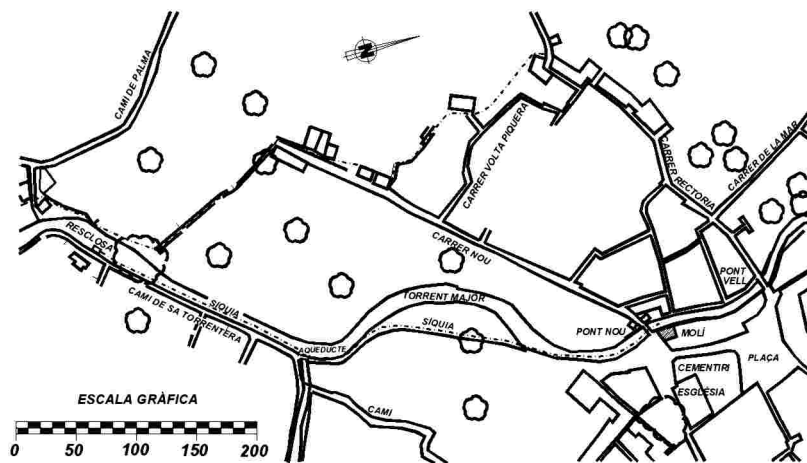
Abans de donar una resposta afirmativa, el Procurador reial vol conèixer millor la qüestió *"perquè dubtam lo que per dit Martínez és suplicat no fos perjudici de dita vila o d'alguna particular d'aquella"* i, en conseqüència, el 29 de juliol es dirigeix diligentment al batle i als jurats de Sóller exposant-los el projecte i encomanant-los *"que mireu i vegeu si és perjudici de dita vila ni de particular alguna d'aquella, donant-ne notícia als qui seran veïns o interessats"*. Vista la comanda, el batle i els jurats es traslladen *"a lo lloc a on dit mossèn Martínez vol fer dit molí i lo lloc a on té a passar l'aigua i lo lloc a on vol fer la paret de la part del torrent"* i una vegada inspeccionat el terreny i examinats els treballs que s'hi hauran de realitzar, arriben a la conclusió que l'obra que s'hi vol fer *"no és dany ningun a la vila, ans és útil i profit d'aquella i cosa molt utilosa per dita vila"*. Al mateix temps, el batle comunica el contingut de la sol·licitud a aquells veïns que en puguin sortir perjudicats, però tots asseguren i afirmen que *"són molt contents que es faci dit molí en dit lloc, com a ningú d'ells no sigui perjudici ni dany i per ço no hi volen fer qüestió ni contrast ningun"*. Una vegada obtingut el consentiment dels jurats i dels veïns implicats, el 9 de març de 1547 el batle contesta al Procurador reial amb un dictamen molt favorable recomanant la concessió de la llicència per realitzar la intervenció que es sol·licita en el torrent perquè el molí no tan sols no serà perjudicial a ningú sinó que *"certific a vostra senyoria que serà profit de tots"* i, pel que fa a la força motriu, *"l'aigua que pren per fer dit molí no la lleva a ningú ni fa perjudici a ningú"* i, en canvi, prestarà un servei a la vila perquè es compromet a escurar i mantenir net el torrent a canvi del dret d'ús de l'aigua⁴¹. Malgrat els informes tan favorables, però, el Procurador reial no adjudicà la llicència fins el 10 de novembre de 1551, que incloïa el permís per *"prendre l'aigua del torrent qui passa per lo mig de la vila"*, per *"fer la resclosa al costat davall la vinya de Francesc Estada i del gorg de les fonts den Ferrer"* i per conduir l'aigua *"per lo camí reial davant les cases de Miquel Mayol i mossèn Badós"*, així com per fer *"qualsevol marge entre ell i lo torrent, paret que ben vist li sigui, en així que no sigui perjudici de ningú"*. El Procurador reial cobrà cinc sous per aquesta concessió i imposà al sol·licitant un censal de quatre lliures, a pagar cada any el dia 10 de novembre⁴².

Entretant arribava la llicència, Joan Martínez de Otero no perdé el temps. Només conèixer l'informe favorable dels dirigents locals i dels possibles veïns afectats, va posar mà a començar les obres. El 23 de febrer de 1547 subscriu un conveni amb Gabriel Muntaner en virtut del qual aquest promet *"que per a Sant Joan primer vinent fer vos aportar dues moles per a molí de sis pams y un quart d'amplària, posades en lo port de Sóller"* i, en paga, el Martínez li ha de donar dos ducats d'or que confessa haver rebut per endavant. La part enigmàtica del conveni és que estableixen un pacte mutu segons el qual *"vós, dit mossèn Martínez, hagueu de tenir bo y fet lo molí y aquell que molgui per lo dia de Sant Vicenç primer vinent; y tostemps que vós no tingueu dit molí fet y que molgui, que vós m'hagueu de pagar lo que valdran dites moles y los dos ducats seran morts"*⁴³. Deixam obertes totes les especulacions possibles sobre l'interès que podia tenir Gabriel Muntaner en que el molí molgués abans d'una data determinada.

41. AMS-4885, foli 220.

42. ARM. ECR-649, foli 133, 10/11/1551.

43. AMS-4885, foli 207g. Dimecres, 23/02/1547. La festa de Sant Vicenç se celebrava el 22 de gener.

Suposat traçat de la síquia, des de la resclosa de la Torrentera fins al molí.

Al mateix temps, Joan Martínez inicia les gestions per tal assegurar-se el volum d'aigua imprescindible per fer girar la roda fins i tot en les èpoques de l'any que baixa poca aigua pel torrent. Així, doncs, el 9 de març de 1547 obté el permís i la donació de Baptista Castanyer del carrer Nou per extreure l'aigua de les fonts que brollen en el seu ametllerar situat en el lloc dit El Canet i per excavar-les i intentar treure'n més cabal, així com l'empriu per passar l'aigua per la síquia que ja hi ha i travessar cap al torrent per dins les seves terres, a fi de dur-la fins al molí que està construint a l'Era. A canvi d'aquesta concessió, Baptista Castanyer es reserva l'empriu per regar les terres amb aquesta aigua i amb la que pugui extreure a l'esdevenidor⁴⁴.

Poc després, Joan Martínez té necessitat d'un major espai per construir el molí i demana al consell de la vila que li cedeixi "*unes cones davant lo senyer en Pera Respay*"⁴⁵. Els consellers consideren factible la demanda i la voten favorablement, atorgant poder als jurats perquè arribin a una concòrdia amb el sol·licitant. L'acord amb el Martínez ha de contemplar el pagament d'un censal a la vila i el compromís que deixarà un camí de terra per a ús públic, tal com s'havia estipulat en el primitiu document de donació. En vista que la cessió d'aquest terreny afecta els interessos temporals de l'església, el conveni haurà de ser a tres bandes incloent-hi també els obrers de la parròquia de Sant Bartomeu.

Tot i que les obres avançaven a bon ritme, els conciutadans de Joan Martínez tenen molts dubtes respecte als resultats i no s'acaben de creure que el molí arribi a funcionar. Ja no era tan sols Gabriel Muntaner, qui havia donat com a termini perquè el molí començàs a moldre el 22 de gener de 1548, sinó que altres dos sollerics, Antoni Ferragut i el saboner

44. ARM. Notaris. N-50, foli 14g. Dimecres, 09/03/1547.

45. A causa de la dificultat de lectura del document original, Rullan i Mir llegeix *unes coves*, però nosaltres creiem que es tracta d'*unes cones*, plural de *cona* o *cotna*, entesa com "*el trespol fort que es fa a l'era de batre*", en l'accepció que el Diccionari Alcover-Moll atribueix a l'Urgell per designar la "*cotna de l'era*".

Bartomeu Codonyer, aposten un ducat de messions entre ells, subscrit davant notari, de que el molí no seria capaç de moldre abans del 18 de febrer del mateix any⁴⁶. Ignoram si els terminis s'acompliren o no i quin dels dos apostadors guanyà les messions, però estam en condicions d'assegurar que el molí es va concloure i va moldre farina durant una cinquantena llarga d'anys.

El mes de febrer de l'any 1554, els jurats es queixen davant el batle perquè el propietari del molí *"llança l'aigua a l'altra part del pont"* i ocasiona perjudicis a la vila. Aleshores demanen que li faci tapar la resclosa de la síquia i *"puix que ell té lloc a on la pugui llançar"* que la llanci per dins casa seva. El batle, considerant que la petició dels dirigents municipals és justa, ordena al Martínez *"que sigui tingut recollir l'aigua per ço del seu e que sigui tingut tapar lo trast per on la llança ara"* i li concedeix fins al mes d'abril per fer la reforma. També el compromet a mantenir sempre condreta aquella resclosa. Joan Martínez es mostra disconforme amb la sentència i s'apel·la al Procurador reial, però no creiem que el Procurador li fes gaire cas⁴⁷.

El 23 de novembre de 1577 la vídua de Joan Martínez, Joana Castanyer, capbrega la casa i el corral del Born a la cúria del comte d'Empúries i el 20 d'agost de 1588 capbrega a la Procuració reial el molí d'aigua fariner juntament amb *"l'empru de prendre l'aigua del torrent i la llicència per la resclosa davall la vinya dels hereus de Francesc Estada, ara posseïda per Andreu Campos de Pollença, i del gorg de les fonts den Ferrer a la casa de la dita vila podent fer qualsevol marge entre ell i lo torrent o paret ben vist li sigui"*. Igualment en els estims que es feren a Sóller per confeccionar el primer cadastre, el de 1578, s'hi enumeren unes *"cases, hort i molí fariner davant l'església"* dels hereus de mossèn Joan Martínez, avaluat tot l'immoble en 550 lliures, fet que demostra que el molí estava en franca explotació⁴⁸.

A finals del segle XVI, però, la casa i el molí entren en una espiral de degradació de la qual ja no se'n sortiran. En morir l'any 1614 Nicolau Martínez, fill i hereu del nostre Joan, un dels hereus fa l'inventari dels béns i l'heretat del difunt i no hi troba res més que *"unes cases amb un forn y un moli fariner que estan molt ruïnoses situades dins la present vila de Sóller, en lo Born, davant l'Església, y lo moli no està condret; en les quals no he atrobat cosa alguna que inventariar sinó una caixa amb llaunes de ferro folrada de pell"*⁴⁹. En el cadastre de 1626 encara s'hi ressenyen les cases i el molí, que ara són d'Antoni Martínez, només valorats en 300 lliures, gairebé la meitat menys que cinquanta anys enrere; però en el de 1662 ja s'especifica que el molí està derruït i, juntament amb la casa, és avaluat solament en 125 lliures⁵⁰.

46. ARM. Notaris. M-549, foli 84g, Dijous, 18/08/1547.

47. AMS-4887, foli 32, 21/02/1554.

48. ARM. ECR-1139, foli 427, 20/08/1588; i AMS-3386, foli 52.

49. ARM. Notaris. M-1281, foli 298, 06/06/1614.

50. AMS-3389, foli 35; i AMS-3392, foli 48.

4.2. El Born

Els conflictes de Joan Martínez de Otero amb la vila i amb els dirigents de la parròquia continuaren. A principis de 1554 inicia les obres encaminades a tancar de paret el recinte del seu solar sense que, al parer, respectàs la clàusula del conveni subscrit entre mossèn Lluís Burgarello i la vila segons la qual havia de deixar un camí públic per anar des del pont fins a la plaça. Els jurats consideren que el camí que resta no és suficientment ample per a les necessitats dels veïns i denuncien les obres al batle: *"Mossèn Joan Martines -diuen- se vol tancar y pareix que fa paret davant lo fossar en el trast fons donat per los jurats y consell a mossèn Burgarello y que fa la paret no en lo lloc degut segons lo acte"* i, en conseqüència, exigeixen que la paret *"sigui tornada atràs y feta segons lo poder que li dóna lo acte"*. També creuen que infringeix l'esperit del conveni perquè *"l'aigua que ve per al Reval lo dit mossèn Martínez la fa anar pel mig del camí fins al cantó de la Casa de la vila"* i ells pretenen que *"llanci aquella per lo lloc a on abans solia passar, que és per lo seu trast davant les graelles del pont y entrava en el torrent"*. El denunciador, al contrari, es defensa dient que *"ell fa la paret justa forma de l'acte qui diu que hagi de deixar camí apte y suficient per entrar a la plaça"*, i quant a l'aigua que ve de la Raval que *"ja entra per aquí dins lo torrent"*. El batle i els prohoms assessors, elegit un per cada part, una vegada oïts els arguments dels litigants i analitzats els actes i els documents, donen la raó als jurats per unanimitat i, el 21 de febrer, sentencien i declaren *"que lo dit mossèn Martínez sigui tingut y obligat en fer la paret ha de fer per a tancar-se ço és del cantó del pont; ço es de la paret vella línia drete fins a la Casa de la vila"*. I pel que fa a l'eixugador de l'aigua que baixa de la Raval *"sigui tingut en fer una claveguera, y aquella tenir condreta, qui reculli dita aigua per lo lloc a on solia anar, ço és per lo trast davant les graelles"*⁵¹.

Com ja hem vist abans, Joan Martínez no dóna per bona la determinació i recorre la sentència davant el Procurador reial en segona instància. Els jurats es mostren desorientats i decebuts per la seva actitud i així ho expressen als consellers: *"nosaltres haguérem una provisió amb mossèn Martínez -asseguren- i crèiem fos content, i après diu que s'és apel-lat"*. El consell acorda per unanimitat que es posi plet i qüestió contra l'interessat, donant ple poder als jurats d'actuar així com els sembli més just; i poc després els obrers de l'església de Sant Bartomeu també s'afegeixen a la disputa, al costat de la vila⁵².

Pel juny de 1556, el litigi entre la vila i Joan Martínez encara continua. Els jurats, cansats de pledejar i pagar dietes i despeses d'advocats i procuradors, fan una consulta als consellers per saber si acceptarien arribar a una concòrdia pacífica amb ell. El consell, després de deliberar, ho remet a la consciència dels jurats i els faculta perquè *"facin lo partit y concòrdia los apareixerà amb dit mossèn Martínez, a tota utilitat de la vila"* i els recomana prestar esment especial *"mirant en los davalladors y passos del torrent y en tota cosa altre que ben vista los*

51. AMS-4887, foli 32, 21/02/1554.

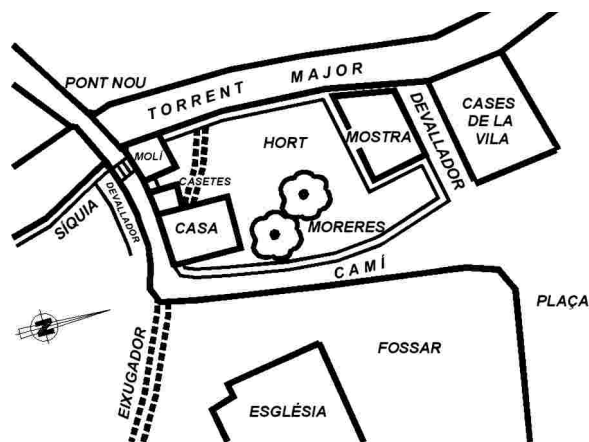
52. AMS-4, foli 106, 27/03/1554; AMS-4887, foli 68, 17/04/1554; AMS-4, foli 118, 04/06/1555; i AMS-749, foli 114 bis, 05/11/1555.

sigui” i, de passada, que procurin obtenir algun ingrés per a les arques municipals: “*que mirin si podran haver lo cens que fa mossèn Martínez per dit tros de terra*”⁵³.

4.3. El davallador i la mostra

A la sentència del 21 de febrer de 1554 que acabam d'esmentar, el batle i els seus assessors determinen que, a la part de baix, al costat de les Cases de la vila, mossèn Martínez “*sigui tingut en fer un marge entre lo torrent y ço del seu per anar a la mostra deixant –però– trast com està per davallar en el torrent, ço és lo trast qui és ja en el cantó de la Casa de la vila*”.

La mostra era un clos de terra on els homes s'exercitaven en les armes a peu i a cavall, sobretot en l'ús de la ballesta, on es celebraven tornejos amb joies i on el capità feia el recompte d'homes, cavalls i armes útils per a la guerra. Sembla que aquest clos estava prop de les Cases de la vila, a l'altre costat del trast o davallador que donava accés al torrent però dins els terrenys pertanyents a l'Era, de manera que el batle determina també “*que dit mossèn Martínez tingui poder, si voldrà, de treure la mostra enfora, devers lo torrent, a ses despeses*”.

Reconstrucció hipotètica de la illa del Born vers 1565.

La facultat atorgada pel batle resultava força ambigua, i així es confirmà l'any 1561, quan el Martínez determina fer ús d'aquesta facultat i enderroca la mostra per canviar-la de lloc. Aleshores els jurats veuen novament compromesos els interessos de la vila i tornen posar-li entrebancs i qüestions. Després de moltes discussions, litigis i despeses, les parts arriben a una concòrdia que signen davant el notari Salvador Ferrer el 29 de juliol “*sobre la mostra que és comuna de Sóller per a jugar a ballesta, la qual estava en aquestes eres y terres ja antigament, abans de la donació per los honorables Jurats qui llavors eren feta al mossèn misser Burgarello, la qual mostra és estada desfeta y enderrocada per mi, dit Martínez, sens consentiment dels*

53. AMS-4, foli 131. Dilluns, 29/06/1556.

jurats de la present vila". L'acord en aquesta ocasió és prou explícit i concloent: "Ço és, a saber, que jo dit Joan Martínez sigui tingut, per aquesta vegada tant solament a despeses meves pròpies, reedificar y tornar dita mostra un poc més avall d'allà on era abans que fos desfeta y enderrocada, restant-me a mi y als meus allà, de consentiment vostre, un corralet per gallines; y d'aquí, del cantó de dita mostra ara reedificadora, va y tira la partió per lo meu hort, llinyola batuda, fins en una creu d'almangra és a la paret de la casa de la vila de dita universitat, segons ja entre nosaltres està fitat y partit, restant les fites franques a la part de la dita universitat envers lo torrent". El marge que s'ha d'aixecar per delimitar la partió ha de ser edificat exclusivament a costa del Martínez, qui l'ha de mantenir sempre condret "per la conservació de la terra y clausura del meu hort". En virtut d'aquesta concòrdia, Joan Martínez cedeix perpètuament els terrenys de la mostra a la vila, així com "lo passatge de la dita paret o marge en avall per anar y venir los qui voldran anar a dita mostra, tant per jugar com per altres coses y usos, per entrar y eixir en el torrent així per a rentar, abeurar bèsties com per a treure arena sens contradicció alguna de mi, dit Martínez, y dels meus"⁵⁴.

L'acord sembla que fou definitiu i favorable a ambdues parts, perquè no hem localitzat cap altra picabaralla per aquest motiu ni per altres semblants.

5. Conclusions

1. Joan Martínez de Otero fou un mercader i notari aragonès amb una ampla formació intel·lectual que s'establí a Sóller a mitjan dècada de 1530. Es casà a la vila i tingué una nombrosa descendència. D'esperit obert i sever, volgué inculcar als seus fills els sentits de la disciplina i l'obediència a la vegada que facilitar-los la mobilitat geogràfica i l'accés a activitats professionals que considerava pròsperes i honestes, com són les de notari, apotecari o mercader. Malauradament només un dels fills, Nicolau, arribà a la majoria d'edat i romangué a la vila mantenint així el llinatge i reunificant el patrimoni familiar.

2. Els mèrits acadèmics, els coneixements diplomàtics i el domini de diverses llengües li permeteren accedir al càrrec d'escrivà de la cúria reial de Sóller, que mantingué durant tota la vida. Des d'aquesta funció administrativa la dècada dels anys quaranta i part dels cinquanta es guanyà la confiança dels estaments socials i polítics de la societat sollerica i això li facilità l'obtenció d'altres càrrecs i activitats més lucratives, com són la recaptació d'imposts, l'abastiment de cereals a la població i la realització d'obres públiques, i li atorgà la representació màxima de la vila davant el rei en ser elegit ambaixador per anar a la cort que es trobava a Brussel·les. A més d'això, Joan Martínez continuà exercint a Sóller de mercader, on tenia una botiga i comerciava amb productes bàsics, sobretot en la compra de cereals i la venda d'oli. L'afavorí molt especialment la mala situació econòmica de Mallorca, exhausta per males collites de blat, per les obligades despeses en matèria de defensa i per la composició o multa que l'emperador Carles havia imposat a l'illa per haver participat a la revolta de les Germanies. L'impagament

54. ARM. Notaris. F-197, foli 96g. Dilluns, 14/07/1561; i AMS. Pergamí 5050.

de deutes per part dels particulars comportà la venda de moltíssimes penyores de caràcter moble o immoble i l'encarregament de censals sobre cases i terres, alguns dels quals foren adquirits pel nostre mercader. Tot plegat li va garantir un patrimoni immoble modest, però uns ingressos monetaris i unes rendes censals importants que li permeteren gaudir d'una posició econòmica sanejada, a jutjar per les 500 lliures amb les que dotà cada una de les filles i els 100 ducats de cada fill.

3. El seu esperit mercantil i emprenedor l'empenyé a projectar i construir un enginy industrial amb unes característiques fins aleshores poc habitual a la vila de Sóller, que arrodonia i diversificava el negoci familiar: un molí fariner que emprava com a força motriu l'aigua que baixava pel torrent Major. El projecte reeixí i el molí funcionà com a mínim trenta anys més enllà de la seva mort. Era d'una sola mola formada per dues pedres rodones de 125 centímetres de diàmetre.

4. Del molí i les obres hidràuliques realitzades en aquell moment en queden algunes traces interessants que caldria recuperar i/o conservar. La resclosa principal, visible en part, es troba dins el torrent Major, un poc més avall del pont de can Pentinat, entre el camí de Sa Torrentera i la síquia d'El Canet. D'aquesta resclosa neix una síquia estreta que baixa adossada al marge del camí fins arribar al torrent de Sa Coma, que salva amb un elegant pontet d'arc escarser, i continua fins a les velles rentadores públiques situades baix l'esplanada del ferrocarril. La continuació de la síquia pel marge dret del torrent fins al molí, en canvi, desaparegué en les obres de cobriment de la plaça del Castellet; arribava fins al pont del carrer Nou, el travessava i llançava l'aigua per l'altre costat dins el molí, que estava ubicat en el cap de cantó superior de l'avinguda de Jeroni Estades, en el mateix indret on avui hi ha la tenda "Eugenio". Hem tingut l'ocasió de veure una fotografia de les excavacions que es practicaren per fer els fonaments d'aquest edifici, datada a principis de la dècada de 1960, on comparegueren unes restes d'aquest molí⁵⁵.

5. Fos quina fos la sentència definitiva dictada pel Procurador reial al recurs presentat per Joan Martínez de Otero, les obres que efectuà prop de l'antiga Era donaren forma al traçat de la via pública que actualment arranca en el pont del carrer Nou, situat a la confluència d'aquest amb l'avinguda de Jeroni Estades, va fins a la cantonada de l'enreixat de l'església i, d'aquí, gira en angle recte i baixa pel Born fins a les Cases de la vila. El traçat i la disposició actuals s'assemblen molt a les que sorgiren com a conseqüència d'aquella sentència, només modificades als voltants de 1904-1912, quan es va eixamplar el Born prenent terreny al fossar de l'església i es va instal·lar la reixa de ferro que els delimita.

L'execució d'aquestes obres, però, va marcar l'inici del declivi personal del promotor en enfrontar-se amb els jurats de la vila a causa de les obres de tancament del solar i acabà perdent la confiança del consell.

6. La documentació manejada ens permet d'intuir també la configuració de la illa que està situada entre el Born, les Cases de la vila, el torrent Major i la plaça d'Espanya (Es Castellet). L'any 1494, quan els jurats cedeixen el terreny anomenat L'Era a mossèn Lluís Burgarello,

55. M'ensenyà aquesta fotografia Pere Bernat "Massac" (q.e.p.d.) i me'n donà una fotocòpia que no té qualitat suficient per ésser publicada.

no era més que un terreny erm en pendent que formava part de la plaça Major tinguda sota la jurisdicció del comte d'Empúries. La part més alta, orientada al sud, limitava amb un eixugador que drenava l'aigua de pluja procedent de la placeta de la Raval i la llançava al torrent per una claveguera amb graelles, al costat de les quals hi havia un davallador públic cap al torrent. Des d'aquest punt fins a les Cases de la vila, el solar contenia les restes del que havia estat una era pública, seguit d'algunes moreres, la mostra on els homes d'armes s'exercitaven a la balles-ta i un altre camí o passatge pel qual els veïns baixaven al torrent per proveir-se d'aigua, rentar, amarrar lli, abeurar el bestiar i extreure arena o grava per obrar. A principis del segle XVI mossèn Burgarello havia construït una casa al cantó sud-est del solar, front a la porta principal de l'església i el fossar; i a mitjan segle XVI mossèn Martínez basteix un molí a la cantonada del pont Nou, desvia la baixada al torrent a l'altre costat del pont, construeix unes casetes adossades a l'hospici major i tanca completament el solar amb una paret que delimita la zona de domini públic del que era el seu hort, a la vegada que trasllada la mostra cap al nord acostant-la més al torrent i a les Cases de la vila i aprofita el terreny guanyat per fer-hi un galliner. La paret de tancament preserva el passatge públic que al manco fins el segle XVIII connectava el Born amb el llit del torrent Major.

Aquest terreny clos de paret començarà a ser parcel·lat i urbanitzat per Nicolau Martínez, fill del nostre Joan, en començar el segle XVII.

Restes de la resclosa, dins el torrent Major.

Encara es pot veure part de la siquia adossada al camí de la Torrentera.

Una altra vista de la siquia.

Pontet sobre el torrent de Sa Coma per on circula la siquia.

La síquia s'atura a les velles rentadores públiques de baix de l'estació.

Edifici sota el qual comparegueren les restes del molí d'En Martínez.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

ARM. Notaris. M-31, foli 6g. Dilluns, 14/04/1494

Nosaltres, Antoni Camós, Mateu Deyà i Bartomeu Soler de l'Abeurador, tres dels Jurats d'enguany, tenint potestat del Consell de la vila, en nom de tota la universitat de Sóller feim donació simple i irrevocable entre vius al mfc Lluís Burgarelló, mercader de Mallorca *"ad opus construendum ibi et edificandum hospicia et domus ea que ibi facere volueritis e altres coses que fer hi volreu totam illam plateam sive troceum terre dicte ville de Soller vulgo dictam la Hera, que est coram fossari et eclesia dicte ville usque ad torrentem so es de les casas de la vila fins al canto del pont nou, tengut sots alou de la Baronia del Compta segons en cartes es contengut, empero salvat e reservat tot lo empriu, cami e pessatge a tot lo poble de Soller per entrar al dit torrent tant per rentar com per abeurar com per qualsevol altres coses segons es acustumat. Mes nos retenim per pacta entre nos convingut que si tancareu lo pas o devallador qui sta devant les graelles del dit pont, que najau a fer hun altre per semblant detras lo pont per devalllar al dit torrent per trauren aygo, rentar e abaurar e fer tots altres negocis; e noresmenys que hajau a lexar cami bo e soficient per entrar en la plasse segons que en dita determinacio es pus larch contengud"*.

Testimonis, Joan Bernat de l'alqueria del Comte, Baltasar Miró i Bartomeu Avinyó, traginer, *"in quorum presencia omnes firmarunt in daressana maris ubi fuit receptum dictum instrumentum, et celebratum dictum consilium causa morbi"*.

2

AMS-4885, foli 220, 29/07/1546

Don Francesc Burgués, senyor de la baronia de Vallmoll i procurador reial de Mallorca, a l'honor en Jaume Custurer, lloctinent nostre en la vila de Sóller, i als honors Jurats de dita vila.

Per Joan Martínez de Otero nos és estat exposat que ell entén fer un molí en lo lloc dit la Era davant l'església de dita vila, lo qual lloc ell ha comprat de l'heretat de Burgarelló per lo qual molí ha de prendre aigua del torrent i de la part de dit torrent que es diu lo gorg den Ferrer, i per ço suplicava li donàssim llicència de fer dit molí i de prendre l'aigua de dit torrent de dit lloc o gorg den Ferrer, oferint-se per dita llicència fer de cens al Sr. Rei 8 sous, lo que serà just; i perquè dubtam lo que per dit Martínez és suplicat no fos perjudici de dita vila o d'algun particular d'aquella, havem proveït les presents amb les que us cometem que mireu i vegeu si és

perjudici de dita vila ni de particular algun d'aquella, donant-ne notícia als qui seran veïns o interessats, per tot lo que entendreu i a vosaltres apareixerà nos certificareu.

Data en Mallorques a 29/07/1546.

Vostra noble senyoria.

Certific com en virtut d'una lletra per vostra noble senyoria emanada a instància de l'honor mossèn Joan Martínez de Otero en la qual nos mana que miràssim lo lloc a on dit mossèn Martínez vol fer lo dit molí si és perjudici de la vila ni si és perjudici de persona ninguna confrontants amb dit lloc, i així mateix en la paret té de fer lo dit mossèn Martínez a la part del torrent, per ço nosaltres en virtut de dita lletra per servir los manaments d'aquella som anats nosaltres tots junts en dit lloc i havem bé mirat lo lloc a on dit mossèn Martínez vol fer dit molí i lo lloc a on té a passar l'aigua i lo lloc a on vol fer la paret de la part del torrent, i bé mirades totes coses trobam i notificam a vostra senyoria que no és dany ningun a la vila, ans és útil i profit d'aquella i cosa molt utilosa per dita vila; i per lo semblant per manament de vostra senyoria he fet intimar a tots los que seran veïns en aquelles que ne podria ser dany, los quals són molt contents que es faci dit molí en dit lloc, com a ningú d'ells no sigui perjudici ni dany i per ço no hi volen fer qüestió ni contrast ningun; i més certificam a vostra senyoria que serà profit de tots i escurarà lo torrent com ell ja amb la lletra s'oferirà de fer 8 sous cens al Rei per lo dret de dita aigua, i per lo semblant certific a vostra senyoria com l'aigua que ell pren per fer dit molí no la lleva a ningú ni fa perjudici a ningú de dita aigua. Només restant sempre en obeir los manaments de vostra noble senyoria.

Data en Sóller a 09/03/1547.

Més certific a vostra noble senyoria com lo dit molí se fa al costat del pont nou davant l'església de dita vila dins lo torrent en la raconada del pont, i l'aigua caurà del pont dins lo cup; i com damunt és dit és estat intimat en els que seran veïns mitjançant mestre Joan Cortès, misatge, los quals han dit no volen fer qüestió ninguna ni els és perjudici ningun sinó que serà profit de la vila i no perjudici ningun.

3

AMS-4885, foli 183. Dilluns, 03/01/1547

"Nosaltres Joan Morey, Gabriel Mayol, Francesc Pons y Pere Farrer, Jurats de la vila de Sóller, potestat havent del consell y per letra emanada per lo Sor. Visrey que sie adobat lo pont del camí de Ciutat dit den Valls, gratis etc. per la potestat a nosaltres atribuïda donam a fer aquell so es lo dit pont a vos m^e Joan Martines de Otero, lo qual ajau de fer dins quatre mesos; lo qual pont vos donam a fer appacte que hajau de fer aquell tot a la volta de pedra de maras per lo qual vos donam per vostres treballs de fer aquell setanta liures monede de Mallorca y mes vos donam trescentas y vint y cinch q^e de cals las quals haiau de pendre dels forns de m^e

Sant Joan y vos dit m^o Martines haiau de pagar per le dite cals vos donam a le Sora. Ursola Cortesa 10 lliures 10 sous y que lo pont haie de fer lo mestre Torres o mestre Babiloni y es de pacte que vos dit Martines haiau de levar lo tall per via de sammanes y si per cars vos dit m^o Martines dins dits quatre mesos no havieu fet fer dit pont que a cost y missio vostre y puscam posar mestres. Ad hec ego dictus Joannes Martines aqui present promet complir y atendre les demunt dites coses y servir aquelles sots obligatio de tots sos bens presents y esdevenidors. Unde renunciates etc. Promi etc. Obli etc.

Testes etc. Petrus Joannes Vidal et Joannes Alberti in quorum presentia dictus Martines et dictus Morey firmarunt. Firme antedicti Gabrielis Mayol, qui dicta die firmavit, fuerunt testes Joannes Bausa et Bartholomeus Codonyer. Firme antedicti Petri Farrer, qui prima januarii firmavit, fuerunt testes Vincentius Deuso et Joannes Bernat Veri”.

4

AMS-4885, foli 207g. Dimecres, 23/02/1547

“Nosaltres, Joan Martines de Otero y Gabriel Montaner venim en la present concordia so es judicialment jo dit Montaner, promet a vos dit m^o Joan Martines que per a Sanct Joan primer vinent de fer vos aportar dues moles per a molí de sis palms y un quart de amplaria posades an lo port de Sóller y vos, dit mossèn Martines, me haiau de donar dos ducats dor los quals tinch rebuts per preu de aquellas; ab tal pacte y condicio que vos, dit m^o Martines, haiau de tenir bo y fet lo molí y aquell que molgua per lo die de Sanct Vicens primer vinent (22/01) y tostemps que vos, dit m^o Martines, no tingau dit molí fet y que molgua, que vos me haiau de pagar lo que valran dites moles y los dos ducats seran morts. Obligant per so jo dit Montaner mos bens presents etc.”.

Testimonis Francesc Pons et Joannotus Gabero.

5

ARM. Notaris. N-50, foli 14g. Dimecres, 09/03/1547

Baptista Castanyer del carrer Nou, faig donació inter vivos a Joan Martínez de Otero “totum ademprivium transehundi aquam quam vultis extrahere et etiam est extracta jam, quod positis illam transire cum sua sequia asueta per meum amigdalare sive amellarar quod habeo in dicta villa in loco dicto lo Canet, prope torrentem vel per alium locum qui sit meus, et quod positis extrahere fontes aquarum qui sunt in dictis locis meis et aquam illarum adducere ad molendinum vestrum quod facturus estis in loco de la era. Hanc itaque donationem vobis facio cum pacto quod ego dictus Castanyer et mei possimus quandocumque et quotienscumque voluerimus rigare terras meas vel meorum que potuerint rigari de dicta aqua sine controversia vel questione alique per vos vel vestri facienda”.

6

ARM. Notaris. M549, foli 84g. Dijous, 18/08/1547

Bartomeu Codonyer saboner d'una part; i Antoni Ferragut d'altra part, apostam un ducat d'or entre nosaltres. Jo, dit Codonyer, afirm que el molí fariner que es proposa construir Joan Martines de Otero davant l'església devora el torrent de la vila "*de die presenti ad medium annum molet; et ego dictus Ferragut dico que non molet hinc ad dictum tempum*".

7

ARM. ECR-649, foli 133, 10/11/1551

Rebí 5 sous de Joan Martínez de Otero per llicència li és estat donada de fer i construir un molí a la vila de Sóller en lo lloc dit La Era davant lo fossar de l'església de la vila de Sóller a la part del pont qui és fet davant dita església, per lo qual molí ha de prendre l'aigua del torrent qui passa per lo mig de la vila, i és li estat donada llicència de fer la resclosa al costat davall la vinya de Francesc Estada i del gorg de les fonts den Ferrer a la casa de la dita vila, podent fer qualsevol marge entre ell i lo torrent paret que ben vist li sigui, en així que no sigui perjudici de ningú i passar dita aigua per lo camí reial davant les cases de Miquel Mayol i mossèn Badós sens esser perjudici de tercer. E a 10/11/1552 pagará 4 lliures cens no portades i així cada any.

8

AMS-4887. Plagueta tercera, foli 32, 21/02/1554

"Provisió entre los Jurats y m^o Martines.

Agude verbal alterchatio devant lo honorable en Salvador Costurer, lochtinent del honorable balle real en Soller de hune part agent los honorables Jurats de dita vila y de altre part m^o Joan Martines de Otero dient per part de dits honorables Jurats que lo dit m^o Joan Martines se vol tancar y appar que fa paret devant lo fossar an el trast fonch donat per los olim Jurats y consell a m^o Burguerello y que fa la paret no en lo loch degut segons lo acte, que sie torna-de atras y fet segons lo poder li dona lo acte; y que per lo semblant lo dit m^o Martines per la aygue del moli so es per le resclosa lansa la aygue a la altre part del pont y que per ell tenir loch a hont la pusche lansa que sie tapade le dite resclosa y que la lansa per so del seu; y axi per lo semblant la aygue qui ve per al reval lo dit m^o Martines le fa anar per amittx del cami fins al canto de le case de la vila, que lanse aquella per lo loch a hont abans solie passar, que es per lo trast devant les graellas y entrava an el torrent. Per part ampero del dit m^o Martines es dit que ell fa la paret juxte forma del acte qui diu que hage de leixar cami abte y sufficient per

entrar a le plasse com es de veura en lo dit acte; y que quant a le aygue qui ve de la reval ja entra per aqui dins lo torrent; y quant a la aygue de le resclosa que ell ja ha fetas fioles per a lensar le a so del seu. Finalment dit honorable balle hoydes a ple dites parts en tot lo que dir y allegar han volgut cade hu per se deffensio y mirat y be entes lo acte dir del canto del pont fins a le case de la vila y mirades totes coses de mirar, ab consell dels honorables en Antoni Mayol prom pres per dits honorables Jurats y de m^e Salvador Farrer notari prom pres per dit m^e Martines ab le present proveyex sententia y declara tots concordes ningu discrepant que lo dit m^e Martines sie tingut y obligat en fer la paret ha de fer per a tancar se so es del canto del pont so es de le paret vella linie drete fins a le case de la vila, lexant trast com sta per endevellar an el torrent, so es lo trast qui es ja an el canto de le case de la vila; y quant a le aygue qui endavalla de le reval que lo dit m^e Martines sie tingut en fer hune clavaguera y aquella tenir condreta qui reculle dite aygue per lo loch ahont solie anar, so es per lo trast devant les graelles; per lo semblant, quant a le resclosa de la aygue de le sequia del moli, que lo dit m^e Martines sie tingut en recullir aquella per so del seu y que sie tingut en tapar lo trast per hont la lansa ara, donant li de temps de fer dite clavaguera y girar dite aygue de le resclosa per tot lo mes de abril prop vinent, als que los Jurats tinguen poder de tapar aquella y que hage de tenir dite resclosa y clavaguera condreta; y que per lo semblant, quant a le mostra, que dit m^e Martines sie tingut en fer hun marge entre lo torrent y so del seu per anar a le mostra y que dit m^e Martines tingue poder si volra de traure la mostra enfora debes lo torrent a ses despeses. Quare etc.

Signen Salvador Custurer, Salvador Farrer notari, Pera Nasut notari per lo prom en Toni Mayol.

Fonch publicada dita sententia de manament del honorable balle, presents les parts, vuy que comptam a 21 del mes de febrer 1554 presents per testimonis Joan Morey y Simon Ballester.

Dit die lo dit m^e Martines sentint se agrevat de dite provisio quant an el cap de la mostra y quant a le resclosa de le sequia del moli y clavaguera ab viva veu sobre dits caps se appella devant lo noble Procurador Real, le qual appellacio etc".

Nota al marge: "Dit die dix m^e Martines se appella quant en el cap de la mostra y a le resclosa y clavaguera devant lo jutge".

9

ARM. Notaris. F-197, foli 96g. Dilluns, 14/07/1561; i AMS-5050. Pergamí

"Nosaltres en Bartomeu Deya, Joan Bernat y Pera Mayol, tres dels Jurats lo present any de la vila de Soller, tenint per les coses devall scrites fahedores plen poder segons appar en lo libre de determinacions a la qual nos refferim, de una part; y lo honor mossen Joan Martines de Hotero de part altre, com a comprador y posseydor de certa portio de terra de pertinenties de les eres de Soller devant del fossar de dita vila, scebent y attenents nosaltres parts sobredites esser stada moguda questio entre los Jurats de dita vila y de mi dit Joan Martines sobre la rehe-dificatio de la monstra que es comuna de Soller per a jugar a ballesta, la qual stava en dites eres y terres ja antiguament ans de la donatio per los honorables Jurats qui lavors eren feta al

mossen micer Burgarello ab certas conditions y pactes; la qual monstra es stada deffeta y enderrocada per mi dit Martines sens consentiment dels Jurats de la present vila, sobre de la qual son stades algunas questions entre mi dit Joan Martines y los honors Jurats qui levors eren y fetes sobre de aço algunas misions. Scebent mes avant a causa de la dita monstre y rehedificatio de aquella entre nosaltres parts hi encare demunt dites haver questio y littigi per les quals se poden entre nosaltres seguir moltes despeses, rencors y males voluntats, per tant nosaltres parts demunt ditas volents perdonar a ditas questions y littigis y a despeses, renunciant primerament a dites questions y a la prosegutio de aquelles venim a la concordia seguent, so es a saber que jo dit Joan Martines sia tingut per aquesta vagada tant solament a despeses mies propries reedificar y tornar dita monstre un poc mes avall de alla hont era ans que fos desfeta y enderrocada, restant me a mi y als meus alla de consentiment vostre un correllet per gallinas; y de aqui, del canto de dita monstra ara redificadora, va y tira la partio per lo meu ort, linyola batuda, fins en una creu de almanguena es a la peret de la casa nova dita de la vila de dita universitat, segons ja entre nosaltres sta fitat y pertit, restant les fitas franchas a la part de la dita universitat envers lo torrent; y lo merga feador per alla hont passa dita partio se te a fer a despeses propries de mi dit Martines sens dan de vosaltres dits Jurats y pobladors de dita vila; lo qual marge y peret jo y los meus siam tenguts en per tostemps a tenir condreta per la conservatio de la terra y clausura del dit meu ort, restant a vosaltres dits Jurats y singulars de la dita vila la dita monstra en per tostemps, y lo passatge de la dita peret o marga en avall per anar y venir los qui volran anar a dita monstra tant per jugar com per altres coses y usos, per entrar y axir an el torrent axi per a rentar, abeurar bestias com per a traure arena sens contradiccio alcuna de mi dit Martines y dels meus”.

Testimonis: Pere Frontera, batle reial, i el venerable Francesc Canals, prevere.

10

ARM. Notaris. M-1281, foli 298, 06/06/1614

“Inventarium bonorum et hereditatis honorabilis Nicholai Mertinez factam ad instanciam Nicholai Mertinez, alterius ex heredum dicti qm, quia coheredes ad illo sunt absentes a presenti Maioricis Regno”.

“E primo atrobe en dita heretat unes casses ab un forn y un moli feriner que sta molt ruinose scituade dins la present villa de Soller, en lo Born devant la Isglesia y lo moli no sta condret y affronta de une part ab lo torrent qui discore a mar y de altre part ab lo pont y born y de altre part ab casses y axida del doctor Francesch Puig en les quals no he attrobat cosse alguna que inventariar sino une caixa ab llaunes de ferro forrade de pell.

Item attrobe un olivar dit lo camí de Casteyo”.